

Вікторія Миколаївна Гальченко,
кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри дошкільної освіти,
УДУ імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-2865-7245>

Ксенія Анатоліївна Андросович,
докторка психологічних наук,
старша дослідниця,
старша наукова співробітниця
відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-4121-270X>

Надія Василівна Глушко,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри
психології та суспільно-гуманітарних наук,
ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-9905-3983>

УДК 372: 5.7

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-4\(95\)-25-29](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-4(95)-25-29)

ВПЛИВ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація.

У статті розглянуто важливе питання впливу сім'ї на розвиток творчо обдарованої дитини. Увагу дослідників було сфокусовано на дослідженні творчого потенціалу, а саме – винахідливості як найяскравішому прояві творчості дітей дошкільного віку. Проведене діагностичне дослідження було спрямовано на вивчення соціально-психологічних чинників розвитку винахідливості дошкільників в умовах родинного виховання. Автори вважають, що у старшому дошкільному віці загострюється прагнення малят до особистісної свободи, знижується толерантність до суворих обмежень і психологічного тиску з боку батьків, тому суворе ставлення вважаємо недоречним у вихованні творчо обдарованого дошкільника. Під час бесід із батьками вихованців було з'ясовано особливості устрою сімей, рівень зацікавленості батьків всебічним розвитком малюків, соціальний статус членів родини тощо. Емоційний стан дитини в родинному колі, наявність конфліктних ситуацій у сім'ї, характер взаємин між батьками, ставлення батьків до дитини було досліджено за допомогою модифікованої методики «Малюнок сім'ї», що адаптована для дітей дошкільного віку (3–7 років) О. І. Кульчицькою, І. М. Снитко. Було виявлено, що негативними соціально-психологічними чинниками в дошкільному віці є індиферентне ставлення до дитини, конфліктність у сім'ї, пригнічений емоційний настрій дітей.

Ключові слова: творчо обдаровані дошкільники; потенціал; сімейне виховання; винахідливість; соціально-психологічні чинники розвитку винахідливості; методи діагностичного дослідження.

Сучасне суспільство потребує творчо обдарованих особистостей, які здатні динамічно й ефективно діяти в непередбачуваних обставинах,

знаходити оптимальні рішення, сприяти прогресивному поступу суспільства в епоху трансформаційних змін. Тому процес розвитку потенційно-

го творця оновленої реальності варто розпочати якомога раніше – в дошкільному дитинстві.

Важливою умовою розвитку творчої особистості в дошкільному віці є забезпечення її психологічного комфорту як в умовах сімейного виховання, так і в закладі дошкільної освіти. Е. Торранс у своїх працях підкреслює, що спадковий потенціал не є найважливішим показником творчої продуктивності. Від батьків та оточення, у якому зростає та розвивається дитина, залежить розвиток її творчої особистості, перетворення творчих імпульсів на творчий характер. Розвинути або знищити творчий потенціал дитини ще в дошкільні роки спроможні сім'я та найближчі дорослі люди [7].

Мета пропонованої увазі читачів статті полягає в обґрунтуванні значущості впливу сім'ї на розвиток творчої особистості дитини дошкільного віку.

Психологи довели, що підґрунтям продуктивної творчої діяльності людини є наявність ще в дошкільному віці розвивального освітнього середовища, атмосфери психологічного комфорту в родині та закладі освіти. Це сприяє розвитку вміння підростаючої особистості зберігати високий психологічний статус, породжує здатність змінювати форми власної поведінки залежно від динаміки життєвих ситуацій тощо (І. Біла, В. Гальченко, В. Клименко, В. Кузьменко, В. Моляко, В. Мясішев та ін.).

Погоджуємося з науковою позицією Ю. Клименок, яка наголошувала, що сім'я, розуміючи й приймаючи індивідуально-психологічні особливості обдарованих дітей, стає джерелом розвитку їхніх талантів у подальшому житті. Таким чином, перед батьками і педагогами постає нагальне завдання – не «прогавити» такий надзвичайно важливий у житті дитини момент та всіляко сприяти розвитку їхніх здібностей [5, с. 47]. На нашу думку, обдарованій дитині, насамперед необхідні любов і ніжність, увага, багатство емоцій, які вона має отримувати від батьків, вихователів, учителів, друзів та інших людей. У разі правильної організації домашнього побуту, вибору ефективного стилю виховання в сім'ї (а саме, демократичного або, іншими словами, авторитетного), дипломатичної поведінки батьків, взаєморозуміння й взаємоповаги, дитина зможе реалізувати власний творчий потенціал, проявляти винахідливість в різних ситуаціях, почувати себе захищеною та потрібною, знайти своє місце в житті.

Тобто творчу дитину потрібно «зрощувати» в особливій атмосфері, де панують взаємоповага, свобода особистісних проявів, позитивний емоційний настрій, психологічний комфорт, наявність необхідного обладнання, розвивальне середовище, можливість залишитися наодинці, помріяти, поміркувати тощо. Таким чином, творчість «вигодуюється любов'ю», а творчо обдаро-

вана дитина має бути «виплекана» шанобливим ставленням до неї, наданням їй свободи творчості, створенням психологічного комфорту в умовах сімейного виховання (І. Бех, І. Булах, Н. Булка, В. Гальченко, В. Кузьменко, В. Моляко та ін.).

Варто зазначити, що емоційний стан дитини, її самопочуття, наявність конфліктних ситуацій у сім'ї, характер взаємин між батьками та іншими членами родини визначається на основі продуктів дитячої діяльності. Ми вважаємо, що позитивний характер внутрішньосімейної взаємодії є чинником розвитку творчо обдарованих дошкільників.

Для з'ясування особливостей внутрішньосімейних відносин, ставлення батьків до дитини, її самопочуття в сімейному оточенні (*наявності позитивного психологічного клімату, що також належить до соціально-психологічних чинників розвитку творчо обдарованої дитини дошкільного віку*), нами було проведено низку індивідуальних бесід із батьками щодо винахідливості як найяскравішого прояву творчості дітей. За результатами цих бесід було з'ясовано, що більшість батьків (55 %) взагалі не знайомі з поняттям «винахідливість», а творчому розвитку дітей, тобто створенню креативно збагаченого середовища в домашніх умовах та позитивного психологічного клімату, приділяють увагу лише 35 % родин [3].

У процесі бесід ми дізналися про особливості устрою сімей, рівень зацікавленості батьків всебічним розвитком малюків, соціальний статус членів родини тощо. Нами було констатовано 40 % неповних сімей, де виховання молодших дошкільників здійснюється матерями. 25 % старших дошкільників також виховувалося в неповних сім'ях, де мама виконувала одночасно дві соціальні ролі – чоловіка й жінки. Звісно, цей факт негативно вплинув на розвиток винахідливості в дошкільників, оскільки самотні матері не завжди спроможні забезпечити дітям створення креативно збагаченого середовища, повний емоційний комфорт або знайти достатньо часу для повноцінного виховання дитини.

Також нами було виявлено, що у 20 % сімей члени родини (тато або мама) перебувають за кордоном, залишивши родину на довго, що також не дає можливості для повноцінного виховання дітей, тим паче для розвитку винахідливості в дошкільників.

Окрім цього, варто зауважити, що нестабільна ситуація в країні, війна, проблеми в економічній і соціальній сферах негативно впливають не лише на матеріальне забезпечення сімей з дітьми, а й викликають депресії, неврози та інші психічні й психологічні проблеми, що руйнує сімейні зв'язки, погіршує самопочуття членів родини, зокрема дітей.

З метою більш детального вивчення питання впливу сімейного оточення на розвиток винахід-

ливості дошкільників ми провели діагностичне дослідження дітей за допомогою модифікованої нами методики «Малюнок сім'ї», адаптованої для дітей дошкільного віку (3–7 років) О. І. Кульчицькою, І. М. Снитко [3].

Це графічне творче завдання дало можливість констатувати емоційний стан дитини в родинному колі, наявність конфліктних ситуацій у сім'ї, характер взаємин між батьками, ставлення батьків до дитини, що й стало складовими соціально-психологічних чинників розвитку винахідливості дошкільників. Ми вважаємо, що лише за умови створення атмосфери комфорту та взаєморозуміння можливі вільне фантазування дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу, розкриття прихованих можливостей, вияв незалежності в поведінці й думках, самостійності, ініціативи, яка схвалюється та підтримується дорослими. Саме це є підґрунтям для створення дитячих винаходів та відкриттів.

Спираючись на розроблену нами систему оцінювання, ми виявили 25 % сімей з високим рівнем наявності позитивного впливу на розвиток винахідливості в старших дошкільників, 30 % родин – з середнім рівнем і 45 % сімей – з низьким рівнем.

Для сімей молодших дошкільників характерним виявилось наступне: з високим рівнем позитивного впливу на розвиток винахідливості дітей нами було констатовано лише 15 % родин, з середнім рівнем – 25 % сімей, а з низь-

ким рівнем – 60 % родин. Результати, отримані нами, підтвердили надбання попередніх досліджень. Особливо вражаючим був факт відсутності одного з батьків із певних причин, констатований нами на основі психологічного аналізу графічних зображень дітей. Наприклад, 40 % дітей молодшого дошкільного віку експериментальної групи виховується за наявності лише одного з батьків (матері). Це унеможливило надання дітям потрібного догляду, уваги, забезпечення всім необхідним для розвитку винахідливості.

На основі проведення цього тесту також було з'ясовано, що з-поміж 40 % молодших дошкільників, які виховуються без батька, у 30 % малюків виявлене індивідуальне ставлення з боку матері. Було констатовано наявність пригніченого емоційного стану досліджуваних, конфліктних ситуацій в родині, що мало негативний вплив на творчий розвиток особистості. Така ж ситуація простежувалася і в інших групах дітей за індивідуального ставлення до них, за відсутності батька, наявності конфліктності з мамою, нехтуванні інтересами дитини тощо.

За результатами проведення тесту ми констатували, що індивідуальне ставлення батьків до дітей за наявності конфліктних ситуацій у сім'ї породжувало негативне самопочуття малят, що стало негативним чинником розвитку творчої особистості дошкільників. Серед дітей молодшого дошкільного віку таких сімей виявилось 40 % (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив на розвиток винахідливості дошкільників	Кількість дітей (у %) за індивідуального ставлення	Кількість дітей (у %) за суворого ставлення	Кількість дітей (у %) за демократичного ставлення
Позитивний	0	20	20
Негативний	40	20	0

Також із таблиці бачимо, що чинником, сприйнятливим для розвитку винахідливості молодших дошкільників стали обставини, за яких у родинях були відсутні конфліктні взаємини, між батьками склалися партнерські взаємини, а ставлення до дитини було демократичним (20 % сімей). Негативний вплив чинили на розвиток творчості суворе ставлення до дитини за наявності домінування одного з батьків та конфліктності у взаєминах між ними (20 % родин). На нашу думку, причиною цього є обмеження свободи дитини, права вибору улюблених видів діяльності.

Результати графічних зображень старших дошкільників засвідчили кращі показники щодо позитивних чинників розвитку винахідливості за наявності демократичного ставлення до дитини, позитивного настрою, доброзичливих взаємин між батьками. Ці показники становлять 45 % сімей, що значно перевищує показники в родинях молодших дошкільників. Трішки меншими (у порівнянні з результатами діагностики робіт молодших дошкільників) є показники позитивного впливу на розвиток винахідливості за суворого ставлення до дитини – лише 10 % (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив на розвиток винахідливості дошкільників	Кількість дітей (у %) за індивідуального ставлення	Кількість дітей (у %) за суворого ставлення	Кількість дітей (у %) за демократичного ставлення
Позитивний	0	10	45
Негативний	20	20	5

Ми вважаємо, що в старшому дошкільному віці загострюється прагнення малят до особистісної свободи, знижується толерантність до суворих обмежень і психологічного тиску з боку батьків, тому суворе ставлення вважаємо недоречним у вихованні творчо обдарованого дошкільника.

Негативним соціально-психологічним чинником залишаються в старшому дошкільному віці індиферентне ставлення до дитини, конфліктність у сім'ї, пригнічений емоційний настрій дітей (20%). Водночас ми помітили цікаву закономірність, що в порівнянні з молодшим віком ці показники вдвічі зменшилися, тобто індиферентне ставлення батьків компенсується іншими чинниками. Ми припускаємо, що позитивними чинниками при цьому є визнання дитини однолітками та схвалення й захоплення з боку педагогів, позитивний психологічний клімат у закладі дошкільної освіти, вплив креативно збагаченого середовища, яке створюється вихователями. У результаті цього діти мають оптимальні можливості для розвитку творчих здібностей і талантів [3].

Таким чином, ми дійшли висновку про те, що сімейне оточення, доброзичливі взаємини між членами родини, демократичний стиль виховання, партнерські взаємини між батьками, а також сприяння емоційному благополуччю дітей є позитивними соціально-психологічними чинниками розвитку творчо обдарованої дитини дошкільного віку. Вважаємо, що недостатньо високі результати діагностики рівня впливу батьків на розвиток творчо обдарованої особистості дошкільника потребують розробки спеціальної корекційної програми в подальших наукових розвідках.

Використані літературні джерела

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості / І. М. Біла. – Київ : Фенікс, 2014. – 137 с.
2. Булка Н. І. Розвиток креативності у молодших школярів із порушеними соціальними зв'язками : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Н. І. Булка. – Одеса, 2005. – 19 с.
3. Гальченко В. М. Психологічні чинники розвитку винахідливості у дітей дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / В. М. Гальченко. – Київ, 2011. – 21 с.
4. Гальченко В. М. Психологія дитячої творчості: навч. посіб. / В. М. Гальченко. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 132 с.
5. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика / Ю. М. Клименюк // Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 46–50.
6. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років : монографія / В. У. Кузьменко. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
7. Torrence E. P. Scientific views of creativity factors affecting its growth / E. P. Torrence. – Dagdalu : Creativity and Learning. 1965. – P. 663–679.

References

1. Bila, I. M. (2014). *Psykhologhiia dytiachoi tvorchosti* [Psychology of children's creativity]. Kyiv, 137 p. [in Ukrainian].
2. Bulka, N. I. (2005). *Rozvytok kreatyvnosti u molodshykh shkoliariv iz porushenymy sotsialnymy zviyazkamy* [Developing creativity in younger schoolchildren with impaired social relationships]. *Candidate's thesis abstract*. Odesa, 19 p. [in Ukrainian].
3. Halchenko, V. M. (2011). *Psykhologhichni chynnyky rozvytku vynakhidlyvosti u ditei doshkilnoho viku* [Psychological factors in the development of ingenuity in preschool children]. *Candidate's thesis abstract*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].
4. Halchenko, V. M. (2016). *Psykhologhiia dytiachoi tvorchosti* [Psychology of children's creativity]. Kyiv, 132 p. [in Ukrainian].
5. Klymeniuk, Yu. M. (2015). *Obdarovani dity, yikh vyavlennia ta diahnostryka* [Gifted children, their identification and diagnosis]. *Problemy osvity – Education problems*. Vinnytsia-Kyiv, P. 46–50. [in Ukrainian].
6. Kuzmenko, V. U. (2005). *Rozvytok indyvidualnosti dytyny 3-7 rokiv* [Development of the individuality of a child 3-7 years old]. Kyiv, 354 p. [in Ukrainian].
7. Torrence, E. P. (1965). *Scientific views of creativity factors affecting its growth*. Dagdalu : Creativity and Learning. P. 663–679.

Halchenko Viktoriia, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Preschool Education Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

Androsovykh Kseniia, Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher, Department of Intellectual Development of Gifted Personality, Institute of the Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Hlushko Nadiia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Social and Human Sciences of the Higher Education Institution "International University of Science and Technology named after Academician Yuri Bugay", Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON THE DEVELOPMENT OF THE PRESCHOOLER'S CREATIVE POTENTIAL

Summary.

The paper considers the important issue of family influence on the development of a creatively gifted child. In particular, the researchers' attention was focused on the study of creative potential, namely, ingenuity as the brightest manifestation of preschool children's creativity. The diagnostic study was aimed at studying the socio-psychological factors of the development of ingenuity in preschoolers in the conditions of family upbringing. The authors believe that in the older preschool age, children's desire for personal freedom

is intensified, and their tolerance for strict restrictions and psychological pressure from parents decreases, so we consider a harsh attitude inappropriate in the upbringing of a creatively gifted preschooler. During a series of conversations with the parents of the pupils, the peculiarities of the family structure, the level of interest of parents in the comprehensive development of babies, the social status of family members, etc. were clarified. The emotional state of the child in the family circle, the presence of conflict situations in the family, the nature of the relationship between the parents, the

attitude of the parents to the child were studied using the modified method “Family Drawing”, adapted for preschool children (3–7 years) by O. Kulchytskaya, I. Snytko. It was found that negative socio-psychological factors in preschool age are indifferent attitude towards the child, conflict in the family, depressed emotional mood of children.

Keywords: *creatively gifted preschoolers; potential; family upbringing; ingenuity; socio-psychological factors of the development of ingenuity; diagnostic research methods.*

Стаття надійшла до редколегії 30 жовтня 2024 року